

ТМ	Г. XXXIII	Бр. 4	Стр. 1369-1378	Ниш	октобар - децембар	2009.
----	-----------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 373.29-053.2-058.68

Прегледни научни рад

Примљено: 8.2.2009.

Шпела Голубовић
Медицински факултет
Нови Сад
Сандра Рудић
Дом здравља „Нови Сад“
Нови Сад
Иван Јерковић
Филозофски факултет
Нови Сад

ДОПРИНОС ПОЈЕДИНИХ ЧИНИЛАЦА СОЦИОЕДУКАТИВНЕ ЗАНЕМАРЕНОСТИ ОДЛАГАЊУ ПОЛАСКА У ШКОЛУ

Резиме

У овом раду бавили смо се проблемом одлагања поласка у школу анализирајући утицај само једног од критеријума за одлагање поласка – социо-едукативну занемареност деце.

Узорак сачињава 178-ро деце којима је од стране комисије одложен поласак у школу и 72 деце са редовним поласком у школу.

Упоређујући појединачне критеријуме (који су издвојени у четири групе) за одлагање поласка у школу уочава се њихова заступљеност у доношењу одлуке: когнитивни (81,9%), емоционални (57,3%), социо-едукативни (41,0%), физички (5,5%).

Критеријуми по којима ће дете бити сматрано социо-едукативно занемареним представљало је присуство два од три нестимулатива чиниоца развоја: незавршена основна школа родитеља, неусловна средина по материјалним, стамбеним и хигијенским условима живљења и непохађање предшколске установе.

Анализирајући сва три сагледана чиниоца социо-едукативне незрелости, евидентно је да су похађање предшколске установе као и средина и услови одрастања значајни фактори који су утицали на доношење одлуке о одлагању поласка док се образовање родитеља није показало значајним фактором.

Деца којој је поласак одложен из разлога социо-едукативне незрелости имају добру перспективу у редовној школи, али за ниже разреде школовања. Највећи број деце који је школовање наставио у школи за образовање одраслих управо је из ове групације социо-едукативно занемарене деце.

Кључне речи: одлагање поласка у школу, критеријуми, социо-едукативна занемареност

Увод

Једно од основних начела просветне политике у демократским друштвима јесте осигурати свим члановима заједнице приступ свим нивоима образовања и омогућити услове за успешно целоживотно учење, чиме се стварају могућности за остварење једног од циљева образовања – смањивање социјалне искључености (Програм Уједињених народа за развој, 2006).

Да би се смањивала социјална искљученост, образовање мора бити инклузивно.

Исход укључивања детета у процес едукације представљаће резултат интеракције ученика (са његовим способностима и квалитетима) и учитеља (са његовим знањима и ставовима) у одређену средину, што значи да ће резултати ученика зависити од перцепције његових способности од стране средине (Радоман, 2004).

Изазови у едукацији, мењајући постојећу хијерахију вредности, показују да је инклузија добар начин да се превазиђу постојеће препреке које постоје и које се стално јављају. Препреке су најчешће произишле из потребе савременог друштва за већом продуктивношћу и икономском добити, производњи, те се и образовање почело мерити у односу способност деце колико могу да науче и постигну и колико могу да се укључују у школски систем (Теодоровић, 1997; Игрић, 2007). На тај начин и у односу на та мерила, иако постоји право на образовање, постоји бројна група деце која бива маргинализована.

Спремност хуманог друштва да прихвати и поштује особеност деце током школовања, а и касније током одраслости, потиче из спознаје њихових индивидуалних разлика и потреба. Школство, као један од најважнијих система у функцији друштва, треба да препознаје децу којима је потребна посебна друштвена подршка и да своју унутрашњу организацију прилагоди нивоу и темпу дететовог развоја. То се зове брига о деци са посебним потребама. Без помоћи одговарајућих друштвених служби она највероватније не би могла досегнути или одржати очекивани ниво физичког, когнитивног, емоционалног и социјалног развоја.

Највеће могућности за учење су на предшколском узрасту, тачније до и око седме године живота (Антропова, Кољцова, 1986). Према томе, откривање социјално занемарене деце мора уследити најкасније приликом утврђивања опште психичке способности деце за полазак у школу. Због недовољног социјалног искуства и недостатка елементарних знања за календарски узраст, ова деца могу да оставе утисак да се ради о менталној инсуфицијенцији, али се због спознаје порекла инсуфицијенције најчешће ради о псеудоретардацији. Ова деца показују мање спонтане интелектуалне активности, тако да је потребно стимулисање њиховог развоја, што се може остварити укључењем деце у предшколску групу, тачније одлагањем поласка у школу.

Критеријуми за одлагање поласка у школу

Основно питање при одлучивању о упису детета у школу гласи: на основу којих показатеља тим стручњака (психолог, дефектолог, лекар, педагог и социјални радник) доноси одлуку да је одлагање поласка у школу, у односу на одлуку о похађању, боље решење за дете?

У самом чину одлуке морају се консултовати и други чиниоци (актери у одрастању детета), а не само чињеница (не)постигнућа детета у тимском прегледу. Ово практично значи да *нема јединствених критеријума за одлагање и да се одлука увек доноси кроз шири контекст сагледавања ситуације за дотично дете.*

Као подсетник треба нагласити да је за сву децу, којима се одлаже полазак у школу, заједничка смањена способност да спознају свет око себе на начин и под условима како то успевају њихови (условно речено) нормални вршњаци.

Социјална зрелост као критеријум зрелости за полазак у школу

Када говоримо о утицају спољашњих фактора на развој предшколског детета, најчешће мислимо на утицаје социјалног окружења – породице и вршњачке групе (преко предшколске установе). О овим факторима говоримо у намери да укажемо на њихову важну улогу (фаворизујућу или инхибиторну) коју имају на психички развој детета.

Од значаја за ток несметаног развоја, а тиме и постизања спремности детета да се суочи са захтевима школе, издвајају се: ниво образовања родитеља, однос родитеља према учењу, конфликти у породици или занемаривање детета и боравак детета у вршњачкој групи или похађање предшколске установе.

Ниво образовања родитеља – показао се значајним фактором у формирању социјалне зрелости детета, утолико што он учествује у грађењу дететових тежњи, упућује на приступачност међусобне сарадње родитеља и деце и, у већини случајева, одражава се на економски ниво породице.

Однос родитеља према учењу – одражава пре свега властито похађање школе и указује на модел понашања у ком дете одраста. Сваки родитељ има одређена очекивања од свог детета. Да ли ће га усмеравати на учење - у циљу сазнања које ће му омогућити самосталан живот, или ће будуће школовање бити начин долажења до потврде о степену образовања, само су неки од видова “социјалне климе” која изграђује став детета према будућем школовању и чине га спремним да се са њим суочи.

Конфликти у породици и занемаривање детета – у најопштијем смислу упућују на оно што називамо нездравом климом одрастања. Оптерећеност детета дилемама кроз које пролази у условима честих несугласица родитеља или небригом, доприноси формирању

разних видова сметњи емотивног и понашајног реда. Осим екстремних видова занемаривања детета, који се пре свега одражавају на здравље детета (хигијена, исхрана). Од значаја за централну тему рада је едукативно занемаривање детета – које подразумева ускраћивање детету право на предшколско васпитање и образовање.

Уопштено сагледавајући период раног детињства, детету, треба да омогући формирање одређених образаца понашања који ће му олакшати сналажење у будућем школском окружењу. Постигнута социјална развијеност процењује се на основу опште способности детета да се снађе у друштву друге деце и одраслих. Она је резултат васпитања и зависи од стимулације најближе околине (Јерковић, 1997, Абел, & Јурига, 1980; Чавлек, & Кодер, 2004).

Полазак у школу представља један од најзначајнијих догађаја у животу сваког појединца. Припрема за школовање протиче кроз сазревање функција и развојне фазе предвидљиве по биолошким законитостима, али је индивидуализован процес с обзиром да подразумева интегрисање искустава из различитих животних сфера детета. Захтеви школе су базирани на општим критеријумима на које може да одговори већина деце. Деца која не задовољавају критеријуме школских захтева могу бити:

уписана у школу по редовном наставном плану и програму – али најчешће због неспремности да одговоре на захтеве школског програма бивају неуспешна;

уписана у школу по специјалном наставном плану и програму – када су дефицитарни капацитети ненадокнадиви, а средински услови крајње нестимулативни те се процењује да је боље да дете похађа мање захтевну школу, него да остане изван образовног процеса;

одложена са поласком у школу за једну годину – када се детету пружа шанса да надокнади пропуштено искуство и кроз годину дана стартује успешније.

Методолошки оквир истраживања

Проблем истраживања је одлука о одлагању почетка школовања која за собом повлачи бројна питања: Да ли је одлагање сигурно решење или само шанса, под којим условима је оно благодетно, да ли је дете способно да у своје нестабилне потенцијале укључи и додатне обавезе и крене пут надокнаде и промене, колико је вероватно да ће изгубљено бити надокнађено или непотицајно потакнуто?...

Основни циљ истраживања је да се утврди присуство и допринос појединих социоедукативних критеријума одлуци за одлагање поласка у школу за годину дана.

Прикупљање *података и формирање узорка* је подразумевало и ретроградно консултовање документације од периода 1996. године

и теренско испитивање у школама које деца са одложеним поласком у школу похађају. У прикупљању података учествовали су сарадници из лекарске комисије - педијатар, дефектолог и социјални радник, као и стручни сарадници, учитељи и наставници из 17 новосадских школа и 32 основне школе ван Новог Сада.

Узорак сачињавају 178-оро деце којима је, у посматраном периоду, од стране лекарске комисије одложен полазак у школу по сва четири препозната критеријума: физичка, когнитивна, емоционална и социоедукативна незрелост као и њихове комбинације. Контролну групу представљало је 72 деце која ушла у школу у складу са календарским узрастом.

Резултати истраживања и дискусија

Уколико се подсетимо чињенице да нема јединственог критеријума начина и садржаја у процени зрелости за полазак у школу најпре ћемо приказати, на датом узорку испитаника, заступљеност најчешћих критеријума по којима се одлаже полазак у школу.

По појединачним аспектима незрелости, као најприсутнија утврђена је *когнитивна незрелост* и то међу припадницима оба пола. Од укупног броја одложених дечака 84,5% су процењени као когнитивно незрели. Код девојчица је евидентирано 76,8% когнитивно незрелих. *Емоционална незрелост* је била разлог одлагања у 60,7% девојчица, док је постотак емоционално незрелих дечака 55,5%. На плану *социо-едукативне незрелости* дечаци су процентуално бројнији са 41,8% у односу на 39,3% социо-едукативно незрелих девојчица. *Физичка незрелост* је иста код оба пола, 5,5% дечаци и 5,3% девојчице.

Добијени резултати истраживања показују да се код деце којој се одлаже полазак у школу не уочавају разлике везане за полну припадност, а у односу на критеријуме одлагања поласка у школу.

На плану социо-едукативне незрелости дечаци су процентуално бројнији са 41,8% у односу на 39,3% социо-едукативно незрелих девојчица али не постоји статистички значајна разлика у односу на посматрани аспект социо-едукативне незрелости међу њима ($\chi^2=0,097$, $p=0,775$).

Иако се код дечака чешће спомињу спорији процеси матурације у нашем истраживању се није показала статистички значајна разлика у присуству неког од аспекта који би упућивали на незрелост/ занемареност код једног од полова.

Свакој развојној фази својствен је спој унутрашњих процеса развоја и спољашњих услова. При описивању социјалне ситуације развоја акценат се ставља на услове у којима се одвија васпитање.

Да би социјални развој детета и помињању социјалну зрелост одвојили од емоционалне и когнитивне основе, у овом делу су осно-

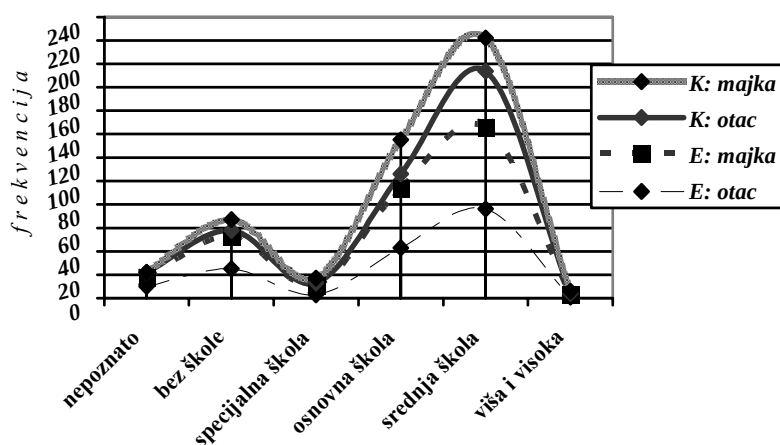
вна разматрања фокусирана на социјалне и едукативне стимулаторе током раног детињства. Из тог разлога је социјална зрелост у истраживачком делу названа социо-едукативна зрелост.

Варијабла социо-едукативне (не)зрелости изведена је уз помоћ података добијених од: родитеља или старатеља детета, васпитача – уколико је дете похађало предшколску установу или социјалног радника лекарске комисије на основу рада на терену.

Као показатељи и стимулатори едукативне сфере развоја детета узети су: ниво образовања родитеља, субкултурална средина и похађање предшколске установе. Предпоставку да се деци која потичу из породица са ниским образовним нивоом родитеља чешће одлаже полазак у школу, поред искуства из праксе, базирамо и на подацима из литературе (Глумбић и Бројчин, 2003) где је указано да се у зависности од образовног нивоа родитеља когнитивне способности деце значајно разликују на нивоу $p=0,01$.

На основу социјалне анамнезе добијени су подаци о образовном нивоу родитеља и сврстани су у следеће: без завршене основне школе, завршена основна специјална школа, завршена редовна основна школа, завршена средња школа (III или IV степен) и завршена виша или висока школа. Подаци су узимани за оба родитеља (Графикон 1).

На основу корелационе анализе образовања очева и мајки у оквиру сваке групе утврђен је висок степен слагања нивоа образовања родитеља у оквиру група ($r_E=0,884$, $r_K=0,748$, $p<0,001$).

Графикон 1. Образовање родитеља (Е и К група)

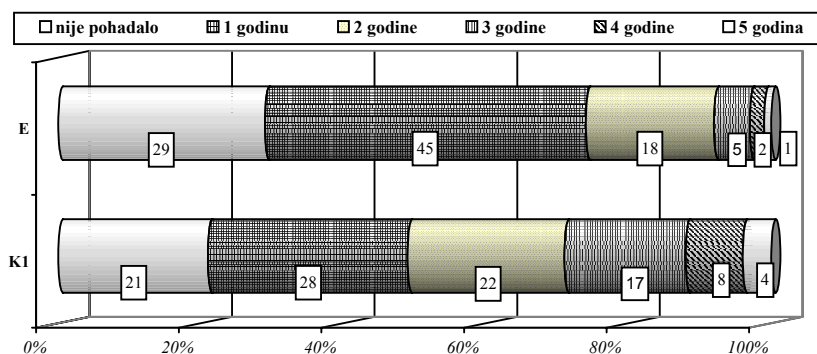
У поређењу са контролном групом, по нивоу стеченог образовања родитеља није уочена статистички значајна разлика између $F_{\text{мајка}}=0,326$, $p=0,568$ и $F_{\text{отац}}=2,336$, $p=0,128$.

Дакле, родитељи деце којима се одлаже полазак у школу и родитељи деце који су редовни полазници статистички се значајно не разликују по нивоу стеченог образовања. У обе групе доминира број оних родитеља који имају завршену средњу школу.

Похађање вртића дуже од годину дана повољно утиче на сазревање оних способности које су неопходне за почетак школовања. Због тога очекујемо да се деца са одложеним поласком у школу и она која без одлагања полазе у школу значајно разликују по томе да ли су похађала предшколску установу.

У целокупном узорку, како Е тако и К групе, сва деца која су похађала вртић похађала су државни вртић (Графикон 2). Најкраћи боравак имају деца која су у предшколску установу укључена као припремна група за школу, а у трајању од годину дана. Бележили смо дужину похађања предшколске установе у трајању од једне године (само та када су и издвојени) па до пет година. Очекује се да су деца која су ишла у вртић само годину дана имала мање прилика да усвоје знања и садржаје који се стичу у оквиру рада у вртићу.

Анализом података констатовано је да је већина деце похађала вртић. Најбројнија су она деца која су вртић похађала једну годину – пред полазак у школу.

Графикон 2. Процентуални приказ похађања предшколске установе (Е и К група)

Тестирање разлика између група реализовано путем *једносмерне анализе варијансе* (Табела 1). Установљено је да међу групама у похађању предшколске установе постоје разлике у домену статистичке значајности ($F_{test} = 17,40, p = 0,001$).

Табела 1. Приказ вредности тестираних разлике међу групама Е и К групе

<i>varijabla</i>	<i>SS effect</i>	<i>df effect</i>	<i>SS error</i>	<i>df error</i>	<i>F test</i>	<i>p</i>
PU	22,373	1	303,443	236	17,402	0,001

Добијени резултати говоре да се Е и К група статистички значајно разликују по томе колико су времена деца похађала предшколску установу. У контролној групи већи је број деце која су похађала вртић, па и оних која су га похађала дуже од годину дана. Међу одложеном децом, најбројнија су она коју су предшколску установу похађала само једну годину, тј. која су у вртић укључена пред припремни разред за школу. Похађање вртића дуже од годину дана повољно утиче на сазревање оних способности које су неопходне за почетак школовања

Као један од показатеља и стимулатора едукативне сфере јесте и средина живљења деце, те се предпоставља да у узорку одложене деце у односу на редовне полазнике нису бројнија она која потичу из нестимулативних средина живљења.

У групи одложене деце проценат оних који потичу из нестимулативних (и/или безусловних) средина износи 16%, док је у контролној групи регистровано њих 5% те је показана статистички значајна разлика у односу на средине живљења ($\chi^2=4,18$, $p=0,048$).

Ово сазнање говори у прилог тврдњи да средински фактори значајно доприносе процени детета као социо-едукативно занемареног те да деца из субкултуралних средина имају већу шансу за одлагањем школовања од деце која не одрастају у нестимулативнијим срединама.

У компарацији сва три сагледана чиниоца социо-едукативне незрелости, евидентно је да највећи допринос у раздвајању група даје похађање предшколске установе, потом средина одрастања, док се образовање родитеља није показало значајним фактором раздвајања групе деце са редовним поласком у школу у односу на децу са одложеним поласком у школу.

Накнадним праћењем и увидом у евиденцију школовања деце којој је одложен полазак, а која су била обухваћена овим истраживањем налазимо да највећи проценат одложене деце похађа редовну школу, њих 66% што представља две трећине узорка. Од укупног броја одложених 21% је школовање наставило по специјалном програму наставе. Интересантан је податак да је 2% деце након одлагања, а пред почетак школовања, упућено у специјалне школе, јер и након периода одлагања није постигло очекивано напредовање. У школи за образовање одраслих школовање је наставило 6% деце. Услед промене места боравка и промене школе немамо евиденцију за 7% деце.

Социо-едукативни критеријум одлагања у односу на друге преовладава у групи деце која су школовање наставила у школи за

одрасле. Од укупног процента социо-едукативно незрелих, 25% деце се касније школује у школи за образовање одраслих.

Закључак

Одлагање поласка у школу представља одлуку тима стручњака који, сваки из свог домена, треба да процени дететове снаге и слабости узимајући у обзир све чиниоце који су укључени у процес одрастања детета. Ово практично значи да нема јединствених критеријума за одлагање и да се одлука увек доноси кроз шири контекст сагледавања ситуације за дотично дете.

Бавећи се, у овом раду, само једним од фактора који утичу на одлагање поласка у школу сматрамо да је неопходно указати на постојање овог невидљивог сиромаштва које се испољава у образовању, а узроковано факторима социјалне средине. Због тога:

1. Циљ је да се на децу из социјално и едукативно нестимулативних средина почне стимулативније деловати одмах по детекцији таквог детета, како би негативне последице, пропуштања оптималног периода за започињање школске обуке - проузроковане недовољним утицајем позитивних фактора средине, биле што мање.

2. Једногодишње одлагање за ово дете може имати учинак уколико се стимулише развој језика и стиче предзнање. Укључивање и редовно похађање предшколске установе начин су да се на организован и плански начин води брига о припреми детета за школу.

3. Деци којој је одложен полазак због социо-едукативне депривације потребна је континуирана помоћ у учењу која се пре свега односи на усвајање радних навика и тиме истрајавање и при тежим захтевима. Потреба за пружањем помоћи овој деци не престаје чином укључивања у школу већ треба да буде континуирана и присутна и на старијем узрасту када ова деца треба да превазиђу проблеме виших разреда, а не да одустају од редовне школе и прелазе у школу за одрасле, након које им пружа слаба перспектива средњег образовања.

4. Сарадња родитеља са школом и брига друштва –најважнији адут за опстанак социо-едукативно депривираних деце у редовној школи.

Литература

- Антропова, М.В., Кољцова, М.М. (1986). *Психофизиолошка зрелост деце*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Абел, Ж.; Јурига, Ж. (1980). Испитивање зрелости деце за полазак у школу, школске 1980/81 године. *Педагошка стварност*, 10, Нови Сад, 876-884.
- Чавлек, Т., Кодер, И. (Децембар 2004). Добро процијенити да ли је дете зрело за школу. Завод за јавно здравство града Загреба, Савијети о здрављу.
- Глумбић, Н. и Бројчин, Б. (2003). Когнитивне способности деце предшколског узраста у односу на образовни ниво њихових родитеља. *Психијатрија данас*, приступљено 14.11.2005. из базе SocioFact на: <http://www.nainfo.nbs.bg.ac.yu/sfoa/clanak.php?issn=0354-8759>.

- Закон о основној школи* ("Сл.гласник РС" бр. 5/90).
- Закон о изменама и допунама закона о основној школи* ("Сл.гласник РС" бр. 22/02).
- Игрић, Ј. (2007). Право на образовање деце са посебним потребама у хрватским националним стратегијама и плановима; Retrived oktobar, 18, 2007. from the World Wide Web [www. erf.hr](http://www.erf.hr)
- Јерковић, И. (1997). *Детињство и развој*. Учитељски факултет, Сомбор
- Програм Уједињених народа за развој 2006, Сиромаштво, незапосленост и социјална искљученост.pdf, Retrived Februar, 22.2008.from the World Wide Web [http://www.unpd.hr/upload / file/ 104/52134](http://www.unpd.hr/upload/file/104/52134)
- Радоман, В. и сарадници (2004). *Реформа образовања ученика са посебним потребама*. Министарство просвете и спорта Републике Србије, Београд.
- Теодоровић, Б. (1997): Инклузија и ментална ретардација. *Наш пријатељ*, 24 (1), 4-9.

Špela Golubović, Sandra Rudić, Ivan Jerković, Novi Sad

EFFECTS THAT SPECIFIC FACTORS OF SOCIO-EDUCATIVE NEGLECT HAVE ON DELAYING THE START OF CHILDREN'S EDUCATION

Summary

This study analyzes issues surrounding delays in the beginning of schooling, and concentrates on one of the factors affecting socio-educative neglect of children.

The study sample covers 178 children for whom the start of the first grade of school was delayed by a board of education commission, as well as 72 children with regular school start schedule.

Comparison of specific criteria (divided into four groups) cited for making a decision to delay the start of schooling for children yields following distribution: 81.9% were cognitive, 57.3% emotional, 41.0% socio-educative, and 5.5% physical.

The criterion for classifying a child as socio-educationally neglected was the presence of two out of three non-stimulative development factors. The three factors are: absence of elementary school education with the child's parents, absence of the child's pre-school education, and the family's sub-par quality of life (living, hygienic, and financial standards).

An analysis of the three development factors, or causes of socio-educative neglect, shows that pre-school education, as well as quality of living, played a significant part in making a decision whether to delay a child's school start; the parents' education level did not show to be a relevant factor.

In conclusion, children for whom the start of the first grade of school was delayed due to socio-educative immaturity have a perspective in regular educational institutions, however, only in lower grade levels. The vast majority of children who went on to attend adult continuing educational institutions are from this group of socio-educationally neglected children.

Key Words: Delaying the start of school, socio-educative neglect